"Hoe praat jy met 'n hele volk?" (N.P. van Wyk Louw)

F.I.J. van Rensburg
Departement Afrikaans
Randse Afrikaanse Universiteit
JOHANNESBURG

Abstract

"How does one converse with a whole nation?" (N.P. van Wyk Louw)

This article is an investigation into a somewhat neglected aspect of N.P. van Wyk Louw's work. A close reading of his essayistic work, especially the two-volumed ***Versamelde prosa****, reveals a distinctly educative bent in a considerable number of the essays and reflections. In these contributions the author consciously operates as a (literary) educator of his people. The implicit, sometimes explicit aim of many an essay is the spiritual enlightenment and enrichment of his Afrikaner readership, without losing sight of the universal dimensions and obligations of the subject under discussion. The article surveys and evaluates the various didactic strategies employed in achieving this overall goal.*

1. Skrywer en kommunikasie

In *Rondom eie werk*, Van Wyk Louw se prosaterugblikboek, dui hy 'n "paar stukke geluk" aan wat hom in sy lewe te beurt geval het. Een van hulle is dat sy eerste beroep, waarbinne hy byna twintig jaar gestaan het, dié van universiteitsdosent in die Opvoedkunde was (1:541).[1]

Hy sê dat dit waarskynlik 'n genade was dat hy nie dadelik dosent in die literatuur geword het nie. 'n Te vroeë kennismaking met die literatuurstudie kan volgens hom vir 'n skrywer nadelig wees: dit kan hom verliteratuurd maak. Sy vak as opvoedkundedosent het hom gedwing – "en dwang was nie nodig nie, glo my" – om hom besig te hou met baie dinge "buite die woordkuns". Hy wys

1 Die syfers 1 en 2 in die studie verwys na dele 1 en 2 van Van Wyk Louw se *Versamelde prosa* (1986a en 1986b) onderskeidelik.

met 'n tikkie trots op die feit dat sy eerste gepubliseerde werk 'n uitvoerige bespreking was van die groot Verslag oor die Armblankevraagstuk wat vroeg in die jare dertig in die sentrum van die openbare aandag gestaan het. Dit was jare toe hy "byna agitator geword het" met toesprake oor hierdie soort probleem en sy oplossing. En dan voeg hy daarby: "My belangstelling in die opvoeding van 'n volk het my daartoe gelei om allerhande dinge soos die ekonomie, die sosiologie, die staatswetenskap en bowenal die wysbegeerte te lees" (1:541). Gaandeweg het die opvoeding van *'n* volk dié van *sý* volk geword. Dit was egter eers toe hy "aan sy land begin *studeer* het" (1:474) dat hy agtergekom het hoe omvangryk en ingewikkeld hierdie opvoedende verhouding met 'n volk is.

Later, toe die letterkunde wel sy broodwinning geword het, het hy hom in 'n beskouing onder die titel "Vir die volk of die vakman?" (2:16) rekenskap gegee van hoe die letterkunde en die genoemde dinge "buite die woordkuns" met mekaar verband hou, spesifiek gesien vanuit die hoek van die belang van die volk by dié verband. Sy uitgangspunt in dié beskouing is iets wat hy op letterkundige gebied waargeneem het. Sedert die laat dertiger-, begin veertiger-jare het daar iets met die Afrikaanse letterkunde gebeur waarop volgens hom 'n slag gewys moet word, "iets wat sowel vir die volk as vir die letterkunde op die duur nadeel moet meebring ...: die letterkunde is van die volk afgeskuif op die vakmanne" (2:16). Anders as vroeër, vind belangrike meningswisseling nie meer in die populêre pers plaas nie, maar in die vakblaaie. Dit laat hom dié vraag – eintlik 'n dubbele – stel:

> Moet die hele wye vorming wat die gewone leser kan kry deur te luister na 'n skerp debat tussen twee persone met insig (of een persoon met insig en een daarsonder) dan vir die meeste mense verlore gaan? En moet die beste kultuur van die volk mettertyd besit wees van die klein groep ingewydes? (2:17).

Ongeveer dieselfde tyd, in 'n stuk onder die opskrif "Rondom die begrip 'nasionaal'", opper hy dié vraag, opnuut 'n meerledige, dié keer teenoor 'n gespreksgenoot, 'n vraag met 'n veel minder idealistiese inslag as dié van so pas, maar wat een van die mees wesenlike probleme in verband met volks-opvoeding spesifiek deur 'n skrywer skerp onder die soeklig plaas:

> Hoe kan jy met 'n hele volk praat? Hoe kan jy hom kry om te luister? Hoeveel het die blote breinkrag om helder te dink oor sulke ingewikkelde vraagstukke as wat die moderne wêreld aan ons stel? Sit ons almal – ook ek en jy – nie vas in vooroordele wat ons selfs vir die eerste begin van 'n visie blind maak, vir die begin van die redelike gesprek? (1:427).

Die taak van die volksopvoeder, besef hy, is geen eenvoudige nie.

Die byna wanhopige toon waarop die vrae gestel word, geld in eerste instansie die volk en dié se belang by die letterkunde. Maar daarnaas geld dit ook dié van die skrywer self wat hom op 'n besondere manier verbonde voel met sy volk – sy volk, nie bloot sy lesersgemeenskap nie. Ook dié kant van die verhouding bevat heelwat voetangels en klemme.

Die problematiek wat Van Wyk Louw hier aan die orde stel, is een wat nie onbekend is in die letterkundige geskiedenis nie. Dit was byvoorbeeld dié van Hendrik Marsman in die tyd toe hy gevoel het dat die skeppingskrag besig is om hom te verlaat. In reaksie daarop ervaar hy die behoefte aan "een bezield verband", soos wat hy dit later in *Tempel en kruis* sou formuleer, 'n allesomvattende geestelike resonansieruimte of klankbord met die oog op artistieke regenerasie. Dié soek hy by sy land en volk:

> dit is mijn land, mijn volk;
> dit is de ruimte waarin ik wil klinken.
> laat mij één avond in die plassen blinken,
> daarna mag ik verdampen als een wolk.
>
> (Marsman, 1947:97)

Die behoefte word egter nie bevredig nie: daar kom geen antwoord van die kant van die volk nie:

> Volk, ik ga zinken als mijn lied niet klinkt;
> ik moet verdrogen als gij mij niet drinkt;
> verzwelg mij, smeek ik – maar zij drinken niet;
> wees mijn klankbord, maar zij klinken niet.
>
> (Marsman, 1947:98)

Die rede waarom Marsman se poging tot regenerasie misluk het, eintlik móés misluk, is dat hy tot op daardie tydstip nie geglo het dat iets soos 'n volk 'n waarde verteenwoordig nie. Hy het 'n minagting gehad vir "het grauw". Sy gedig was dus gewoon 'n wanhoopskreet, 'n greep in die donker. Hy het regenerasie gesoek by iets waarvan hy die regenerasiemoontlikhede hoegenaamd nie geken, selfs nie eens erken het nie. Dit was eers toe hy deur studie en besinning tot die besef gekom het van watter vrugbare betekenis ingeskakeldheid by 'n maatskaplike verband in die loop van die geskiedenis vir die kuns gehad het, dat hy sy individualisme prysgegee het, en dat die regenerasie kon intree wat in die loop van die tyd op *Tempel en kruis* uitgeloop het. Hierin het die volk egter geen rol gespeel nie. Die panasee was die begrip Europese Kultuur.

2. Skrywer en volk

Die verskynsel van die groot skrywer wat hom op *geslaagde* wyse in opvoedende gesprek met sy volk inlaat, is eweneens nie onbekend in die literêre geskiedenis nie. 'n Mens tref dié figuur veral in een van twee "tipiese" fases van sy volk se geskiedenis aan.

In die eerste geval in 'n redelik vroeë fase van die volk se letterkundige geskiedenis. Hier gaan dit om die skrywer wat deur kennismaking met ander letterkundes, veral dié van groot en invloedryke buurlande, bewus geword het van 'n leemte in sy eie volk se geesteslewe en wat onder die indruk gekom het van die bate wat 'n skeppende lewe vir 'n volk kan inhou. Naas pogings om skryftalent te stimuleer en te ontgin, onder meer deur die voorbeeld van sy eie werk, raak hy bewus van fasette van sy volk se bestaan wat veel verder strek as bloot die letterkunde. Hierdie wyer belangstelling in dinge "buite die letterkunde" gee in die loop van die tyd aanleiding tot 'n dinamiese wisselwerking tussen kunstenaar en volk, waarby hulle wedersyds baat: aan die een kant word die nasionale lewe deur die kunstenaar ontdek as nuwe en ryk bron van kunsskepping, dit wil sê vir sy eie skryfwerk. Aan die ander kant ervaar die volk die weelde van nuwe lewensprikkels wat van die kant van die letterkunde na hulle uitgaan. Tipiese voorbeelde hiervan vind 'n mens in die geskiedenis van verskillende midde-Europese volkere met hul lang oorheerstheid deur militêr- en kultureel-magtige bure (Duitsland en Rusland).

In die tweede geval vind 'n mens die artistieke opvoeder in 'n ouer letterkunde, en wel in 'n insinkingsfase daarvan, 'n insinking wat dikwels die gevolg is van 'n dramatiese wending in die totale situasie van die volk, soos 'n militêre onderwerping of 'n diepgaande verandering in sy ekonomiese posisie. Dan kan dit gebeur dat so 'n skrywer na vore tree om die volk uit sy geestelike slaap wakker te skud, enersyds deur sy skeppende werk, andersyds buite sy skeppingswerk om. Gewoonlik gaan die herlewing gepaard met 'n beroep op die verlede, van letterkunde en van volk, as bron van inspirasie, opsigtelik soos in die geval van Hendrik Conscience in die Vlaamse herlewing, indirekter, maar met dieper wortels, in die geval van W.B. Yeats tydens die Ierse renaissance.

Dis 'n figuur wat ook in die Afrikaanse letterkundige geskiedenis voor Van Wyk Louw nie heeltemal onbekend was nie. Sommige leiers van die Eerste Afrikaanse Beweging was mense van buitelandse herkoms met 'n meer as bruikbare kennis van buitelandse, spesifiek Europese literature, 'n omstandigheid wat hulle bewus gemaak het van die leemte van 'n Afrikaanse letterkunde. Hulle kon egter weinig direk daaraan doen. Hulle moes naamlik eers pre-literêre grondslae lê: die volk rasioneel bewus maak dat elke taal tot

literêre uiting in staat is; daartoe aanspoor om die hand bloot op papier te begin sit; en nog meer elementêr: die taal se grammatika en sy ortografie reël ...

Met so 'n geweldig omvangryke taak is dit geen wonder nie dat dit byna veertig jaar geduur het voordat die Afrikaanse letterkunde 'n figuur opgelewer het wat die rol van sowel belangrike skrywer as volksopvoeder kon vervul: C.J. Langenhoven (kyk J.C. Kannemeyer: *Langenhoven – 'n lewe* – 1995). Deur sy stryd in belang van Afrikaans en wat hy in dié verband op die openbare toneel reggekry het, het hy homself as 't ware onvoorsiens gekompromitteer om volkskrywer te word. Die skool moes boeke kry, maar ook die breë bevolking, veral na die erkenning van Afrikaans as een van die amptelike tale van die land. Hy het die onderrigtende tradisie van die GRA voortgesit, maar dan op 'n kwalitatief veel hoër vlak. Met sy soepel en speelse gees en sy verstommende werkywer het hy die "dienswillige verpligting" wat hy op homself geneem het, skitterend gestand gedoen. Een van die belangrikste dinge wat hy in dié hele verband reggekry het, was die skepping van 'n Afrikaans-lesende publiek, 'n waardevolle bate vir hulle wat na hom sou kom.

Dis in hierdie kort tradisie dat Van Wyk Louw ingetree het.

Ook hy het, nes Langenhoven, op 'n kwalitatief veel hoër vlak as sy voorganger(s) ingetree. 'n Tweede verskil was egter belangriker. Dit geld die aard van die onderskeie situasies waarin hulle ingetree het. Van Wyk Louw het 'n ander gemeenskap, in 'n sekere sin selfs 'n ander volk voor hom gevind as Langenhoven met sý intrede. Daar was teen dié tyd 'n veel breër laag van ontwikkelde Afrikaanssprekende lesers as vroeër. Hulle het 'n behoefte gehad aan iets meer as onderhoudende vermaak, hoe knap en geestig dit ook al was, 'n behoefte wat hulle – veral diegene met gevorderde studie, in baie gevalle elders in die wêreld opgedoen – bevredig gekry het in ander tale, veral Engels, en wat hulle ook in hul eie letterkunde en denke oor die letterkunde – maar ook oor meer as dié – gesoek het. 'n Mens kan sê dit het om 'n Afrikaans-honger intellek gegaan, 'n intellek wat die avontuur van worsteling en genietende omgang met probleme van die geesteslewe ook in hul eie taal wou meemaak.

Van Wyk Louw het dit as taak aangevoel om in dié behoefte te voorsien of te help voorsien. Hy sou in opvoedende gesprek met sy volk tree.

Dit gaan natuurlik om 'n gesprek waarin daar met allerlei beperkings rekening gehou moet word.

'n Skeppende skrywer se moontlikheid om met 'n gemeenskap te "praat", dit wil sê met die oog op beïnvloeding van een of ander aard (beïnvloeding van uitkyk, gedrag, selde wat), is in werklikheid baie beperk. So 'n gesprek kan

hoogstens 'n indirekte geaardheid hê. 'n Skrywer se doel (wat eintlik nie eers as "primêr" gekarakteriseer kan word nie, so oorheersend is dit) is as 't ware die oorhandiging van 'n artefak aan 'n ontvangerspubliek. Wesenlik gaan dit om 'n gesprek van 'n *teks* met 'n *individu* (die verskillende aparte lesers), nie van 'n *skrywer* met 'n *publiek* nie. Wat "leserspubliek" genoem word, is met ander woorde 'n verdere problematiese faktor waarmee 'n skrywer met gespreksintensies rekening moet hou. Die profiel van dié publiek is nie met presiesheid voorstelbaar, en daarom ook nie vooraf voorspelbaar nie. Die bewys daarvan is die verskynsel dat 'n skrywer met een boek uitstekend kan slaag, ("by die loket"), net om met 'n volgende heeltemal te misluk.

Vir 'n gesprek van 'n skeppende skrywer met 'n leserspubliek wat hy wil "bereik", dit wil sê met die oog op beïnvloeding, is nie-skeppende, dus in wese essayistiese werk die aangewese weg (sonder dat dié werk noodwendig die mindere van sy skeppende werk hoef te wees). Vir hierdie soort gesprek kan 'n skrywer op duideliker lesersgedefmieerdheid staatmaak. Hy kan hom byvoorbeeld op 'n groep (in sosiologiese sin) rig, 'n werklikheid wat meer omlynd is as die kollektiwiteit wat 'n leserspubliek is. Een van die duidelikste definieerbare groepe buite die gesin, die kerklike en die politieke gemeenskap is die volk (met al die individuele verskille wat daar ook binne elkeen van húlle kan voorkom). 'n Volk, gesien as 'n gemeenskap met 'n lang gemeenskaplike ervaring, dus met 'n gedeelde geskiedenis, met 'n onderskeibare kulturele identiteit wat in die loop van dié ervaring ontwikkel is, en wat deur 'n gemeenskaplike taal saamgesnoer word, het 'n redelik duidelik onderskeibare lesers-, en daarmee gespreksprofiel.

'n Beduidende deel van Van Wyk Louw se besinnende werk, vir die grootste gedeelte saamgevat in twee omvangryke bundels *Versamelde prosa*, is duidelik gerig op die Afrikanervolk, sonder egter dat die universele verpligtinge en implikasies van die onderwerpe wat hy aan die orde gestel het, uit die oog verloor is.

Dis dan ook uit hiérdie korpus van sy werk dat 'n mens die antwoord kan kry op die vraag wat hy self gestel het: "Hoe praat jy met 'n hele volk?"

3. Van Wyk Louw se toerusting as volksopvoeder

Oor watter toerusting het Van Wyk Louw vir dié gesprek beskik?

In die eerste plek oor sy volksgevoel, sy nasionalisme. Dit is die belangrikste enkele dryfkrag agter sy besinnende werk. Dit blyk onder meer uit die getal bladsye wat hy aan die nasionalisme gewy het. Sy eerste boek, *Berigte te velde*, het byvoorbeeld as subtitel "Opstelle oor die idee van 'n Afrikaanse nasionale

letterkunde", terwyl een van sy mees besproke latere boeke *Liberale nasionalisme* as titel het.

Vroeg omskryf hy nasionalisme-as-sodanig soos volg:

> Dit sluit die politiek nie uit nie, maar sluit ook baie meer as die politiek in. Dit is 'n vurige meeleef met alles wat in die volk omgaan; dis 'n liefde vir die dinge wat die volk trotser en bewuster maak, wat hom stoflik ook sterker maak; dis medelye met sy swaarkry en stryd teen dié wat hom laat swaarkry; dit is bitter haat teen alles wat kleinlik in die volk is en alles wat sy trots aantas en hom kleineer. Dit is die vaste wil om na eie kragte en buite alle loon om iets te doen wat die geestelike besit van die volk sal verryk (1:45).

Hierdie algemene tipering van die nasionalisme verwoord terselfdertyd sy eie nasionalisme as Afrikaanse skrywer.

In die loop van die tyd het die formulerings van die emosionele na die rasionele versober, maar niks van wat hy in dié vroeë "program" gesê het, is later verwerp of verloën nie. Dis selfs nog daar in dié bitter kwatryn ("bitter", gedagtig aan wat daar tussen die jare 1936 en 1962 in en met die volk gebeur het) in die veel latere *Tristia*:

> Ek haat en ek het lief: ek weet nie hoe nie.
> O my land, o my land: jy is ek.
> Ek ken jou en ek haat jou soos ek *my* haat.
> Ek het jou lief soos ek my soms lief durf hê.
> (Van Wyk Louw, 1981:300)

Volstrekter vereenselwiging van individu en volk kan daar kwalik wees, die bereidheid om al die gebreke van jou volk as eie sonde te aanvaar en dit te wil uitdelg "omdat (jy) iets skoners in die toekoms uit daardie volk gebore sien word", soos hy dit in "Volkskritiek" (1:167/8) stel. 'n Paar jaar voor sy dood kon hy dan ook nog steeds, tydens die oorhandiging van erelidmaatskap van die SA Akademie vir Wetenskap en Kuns aan hom, verklaar:

> (Die) digter wat as volledige mens binne 'n organies-samehangende volk lewe ... moet weet: idees, verskille, twispunte, ja, oënskynlik onversoenbare teenstellings – dié vergaan almal. Ook hy, as mens, sal vergaan; maar biddend hoop hy dat die volk sal voortbestaan: anders word sy hele lewe en werk sinledig (2:511/512).

Hierdie eerste stuk toerusting, sy nasionale gevoel, sluit nóú aan by 'n tweede: sy vorming as opvoedkundige, waarna reeds verwys is. In goeie opvoedkunde gaan dit om die identifisering, prikkeling, ontplooiing en skoling van die

latente moontlikhede van die opvoedeling. Daar lê dan ook 'n fundamenteel beroepsopvoedkundige instelling agter sy bekende formulering in "Rondom die begrip 'nasionaal'" (2:425) van die liefde waarmee 'n mens jou volk, veral 'n klein en jong volk, liefhet: jy het hom lief om sy "ellende", in die sin van "'n diep gebrek.

> Die liefde waarmee 'n mens 'n volk liefhet, is nie soos die tussen 'n man en 'n vrou nie; dis eerder soos die liefde waarmee 'n mens 'n kind liefhet. Dis nie in hoofsaak gerig op deugde of krag of skoonheid nie, maar op swakheid, verblindheid, hulpeloosheid en 'n *blote moontlikheid* (1:425).

Sy besinnende werk is vir 'n beduidende gedeelte gerig op die ontwikkeling van hierdie "blote moontlikhede" van die Afrikanervolk, veral op die gebied van die geesteslewe. Hy wou aan Afrikanerskap "die volte van menslikheid" gee, soos hy dit op 'n sekere tydstip, terugskouend, geformuleer het ("Nuusberigte:1956", Van Wyk Louw, 1981:317).

Dit beteken nie dat sy besinnende werk net op die Afrikanervolk gerig was en daarom alleen waarde vir dié het nie. Dit is omdat hy in die voorbeelde wat hy in dié opvoedingsproses gebruik, 'n Afrikaanse probleem telkens teen 'n internasionale agterdoek projekteer en dit, gerugsteun deur dié gewonne perspektief, weer na die plaaslike toneel terugkaats. "Die Afrikaner is (immers) bloot moderne mens in 'n Afrikaanse omgewing" (1:9). In dié verband kan gedink word aan sy gedagte – as 't ware by wyse van uitdaging aan Afrikaanse intellektuele – dat dit die taak van 'n klein volk soos die Afrikaanse sou kon wees om die universele grondslag van die nasionalisme vir alle volke bloot te lê en die positiewe konsekwensies daarvan uit te werk, ook dus vir die grootstes, by wie dit alleen maar na 'n onbewuste laag teruggesak het, maar wat op enige oomblik weer geaktiveer kan word (1:430).

'n Derde stuk toerusting is vir hom as 't ware, nes in die geval van Langenhoven, vanuit die omringende omstandighede ter hand gestel. Toe hy die openbare toneel betree het, nog voor die publikasie in boekvorm van sy eerste skeppende werk, was daar slegs een Afrikaanse literêre blad wat 'n mens as 'n vakblad sou kon beskou: die *Jaarboek van die Afrikaanse Skrywerskring*. Vir die res was 'n literêre denker aangewese op die populêre pers: die dag- en algemene weekblad. Hy het nie geskroom om van hulle gebruik te maak nie, vanuit die oortuiging, voortspruitend uit sy nasionalisme, dat die gewone mens dit verdien dat vraagstukke van die geesteslewe ook voor hom gestel en beredeneer sal word. Heelwat van sy besinnende werk is heel eerste in dag- en weekblaaie gepubliseer, selfs nadat blaaie soos *Standpunte* begin verskyn het. Gedurende die Tweede Wêreldoorlog het hy, gedagtig aan die inligtings-

behoeftes van die kinders van sy volk, selfs in 'n jeugblad, *Die Jongspan*, 'n vaste rubriek behartig – in dieselfde tyd dat *Raka*, "Die hond van God" en "Die swart luiperd" tot stand gekom het! Later het hy met dié soort werk voortgegaan vir die *Afrikaanse Kinderensiklopedie*. Hierin het hy die groot skrywers en boeke van die wêreldletterkunde aan die Afrikaanse jeug bekend gestel.

Die aangryp van die geleentheid om die populêre kommunikasiemedia, waarby ook die radio gereken moet word, te gebruik vir besinnende werk, was egter nie net ekstern-bepaald nie (die feit dat daar nie vakblaaie bestaan het nie), maar het ook saamgehang met 'n natuurlike behoefte by hom om ingewikkelde sake so eenvoudig moontlik aan die orde te stel en te bespreek sonder om hulle deur die eenvoud van die aanbieding te veronsuiwer. Dit blyk onder meer uit wat hy bereid was om in verband met sy eie skeppingswerk te doen. Hy het nie geskroom nie om werke waarvan die tematiek voorspelbaar nie tot die kennisveld van die deursneeleser behoort nie, van verduidehkende aantekeninge te voorsien, soos in die geval van *Die dieper reg*, "Die hond van God", *Dias* en "Drie keiserportrette", sonder egter om die werke self te populariseer.

Dié vier faktore, sy nasionalisme, sy gevormdheid as opvoedkundige, sy natuurlike ingesteldheid en sy rasionele siening van die kommunikasiemoontlikhede van die populêre media, het saamgewerk om van hom 'n volksopvoerder in die ware sin van die woord te maak.

4. Probleme van die volksopvoeder

Tog was sy volksopvoederskap nie sonder probleme nie – vir homself, maar ook vir andere. Wat laasgenoemde betref: veral vir diegene wat in konvensionele denkskemas vasgevang was (in bepaalde gevalle nog steeds is). Dat hy self deeglik bewus was van die gevare wat in 'n joernalistieke hantering van veelfasettige sake skuil, het hy gedemonstreer deur periodiek van 'n "kritiese vriend" (gewoonlik sy *alter ego*) gebruik te maak om hom te bevraagteken of aan te val. Net een voorbeeld: "In byna al jou stukkies (in die betrokke geval: oor die onderwerp "Altyd moeiliker poësie?", 1:222-239, VR) probeer jy op twee stoele sit – ''n vlot gesels-styl' én 'gedrae betoog' – met die gevolg dat jy dikwels op die vloer te lande kom" (1:232). Dié aanklag gee aan hom die geleentheid om sy benaderingswyse te motiveer:

> Ek besef dat ek joernalis genoem kan word. Maar ek glo dat mense wat nie die name Rilke en Mallarmé ken nie, die algemene rigting van die gesprek oor 'moeilike poësie' kon volg. En ek weier nog steeds om die literatuur as 'n vak-aangeleentheid te beskou: dit is iets wat die digter met die breë laag

> ontwikkeldes verbind; en ten minste die hoofbegrippe van die poësie behoort dikwels 'n saak van openbare bespreking te wees (1:233).

Heelwat later is hy nog steeds krities hieroor aangevat, onlangs byvoorbeeld deur prof. Gerrit Olivier (*N.P. van Wyk Louw: Literatuur, filosofie, politiek*, 1992), wat sy besinnende werk van teoretiese oppervlakkigheid beskuldig, onder meer as gevolg van die joernalistieke eise waaraan hy noodwendig moes voldoen, soos die opkap van 'n argument in klein weeklikse mootjies, die "in die midde-laat" van 'n argument omdat hy besef dat sy lekepubliek hom vanaf 'n bepaalde punt nie verder sal kan volg nie, die "globale" hantering van veelfasettige sake, en dergelike.

Daar is 'n hele aantal aspekte van die kritiek in dié verband wat geldigheid het, maar om sy besinnende werk in populêre blaaie oor vaktegniese onderwerpe, soos die literêre teorie, as "minder" te beskou, getuig self van oppervlakkige evaluering van wat daar werklik in die vlotgeskrewe stukke (wat hy as "gebruiksprosa" tipeer, 1:300) op die spel is. Onder die eenvoudige formuleringe gaan 'n veelsydige begrip van die problematiek wat in die stukke aan die orde is, skuil. 'n Mens moet in dié verband onwillekeurig dink aan wat hy êrens na aanleiding van diegene wat indertyd so gekla het oor Picasso se "gedrogte", sê: hulle het nie raakgesien hoe voortreflik hy *teken* nie. Die feit dat in die bestek van 'n kort aflewering slegs 'n enkele faset of fasette van die probleem onder bespreking aan die orde gestel word, is dikwels gewoon 'n implisiete uitnodiging aan die leser om die res van die fasette self aan te vul of om (die) verdere konsekwensies daarvan vanuit eie insig uit te werk. 'n Volledige(r) uitwerking van 'n probleem word vanselfsprekend in die geval van 'n bydrae vir 'n vaktydskrif of 'n soortgelyke publikasie vereis. Daarvan was hy wel deeglik bewus, soos hy dan ook gedemonstreer het in byvoorbeeld die lang bespreking van die probleem van die verhouding tussen literêre vryheid en beheer ("Sensuur of pornografie?", 1:396-408) en van die vraag waarin "klassiekheid" presies geleë is ("Oor klassieke literatuur en oor vertaling", 2:489-503).

Wat die geval ook al mag wees: die gebruik van die populêre media het hom in staat gestel om op 'n redelik deurlopende grondslag met sy volk te praat, wat nie moontlik sou gewees het nie as hy dit deur middel van die vakblad of die boek, met hul lang verskyningsinterims, moes doen, of deur middel van hulle alleen nie.

5. Van Wyk Louw se teikenpubliek

Dit laat die vraag ontstaan wie presies die teikenpubliek is op wie sy besinnende opvoeding gerig is. Voorgaande het reeds by implikasie 'n antwoord hierop

gegee: nes in die geval van Langenhoven, potensieel op almal. Na aanleiding van 'n lang reeks in *Die Huisgenoot* oor die psigologisme in die literatuurwetenskap ("Die 'mens' agter die boek", 1:253-300) praat hy van een stuk dissipline wat joernalistieke arbeid 'n skrywer kan gee: om "gedurig indagtig (te) bly aan die verskeidenheid van gawes in die gemeente". Hy dui aan hoe hy glo dat selfs 'n moeilike onderwerp met 'n redelik breë skaar van lesers bespreek kan word.

> Hy sal 'n begrip soms die eerste keer met 'n cru voorbeeld benader ... as 't ware net in die rigting daarvan wys; eers heelwat later dit noukeuriger probeer omskryf; wéér en wéér daarop terugkom om dit in nuwe verbande te stel: elke, maar ook elke middel aanwend om te kry dat die begrip self in die gees van die lesers aan 't groei raak. En die skrywer se eie gawe van onderskeiding moet dan die middeweg vind tussen die te maklike ding (d.i. "bie", VR) om die hart van die minderes en die te knus-intellektuele skriftuur vir die ingewydes ... die literêre kafee se geheimtaal (1:298/9).

Hieruit blyk dit dat sy teikenpubliek konkreet kleiner is as dié van Langenhoven. Wesenlik rig hy hom op die gewone, maar dan *opgevoede* persoon, die soort mens wat hy vanuit sy opvoedingservaring leer ken het as 'n soms beter begryper van letterkunde as heelwat literatore. Goeie lesers, lesers wat geskik is om die beste letterkunde te waardeer, sê hy in "Vir die volk of die vakman?", is "geen afgeslote beroepskaste nie"; hulle is alleen mense wat beskik oor die gawes van "intelligensie en – miskien – wysheid; soms ook nederigheid" (2:18), waarby hy voeg: "Onder die 'vakmense' is daar baie wat dié gawes *nie* besit nie" (2:19). 'n Mens het die indruk dat sy teikenpersoon, die ideale leser wat hom deurentyd voor die gees gestaan het, iemand is soos daardie jong boer na wie hy aan die einde van "Vir die volk of die vakman?" verwys. Hy was iemand wat seker nooit van 'n Afrikaanse letterkundige vaktydskrif te hore sou gekom het nie ("tensy sy *weekblad* dit vir hom genoem het") maar wat 'n deeglike kennis van die Afrikaanse, die ouer Engelse en Nederlandse, en die Duitse letterkundes gehad het (met sy skool-Duits!), en wat "'n beter aanvoeling vir die beste in Afrikaans gehad het as miskien die meeste van ons vakmanne". Hy vra homself af:

> Het hy nie soms sy dag- en weekblad hongerig deurgekyk na iets waaraan hy met sy skerp intelligensie vasvatplek kon kry nie? En ek weet van hom: in sy omgewing was hy 'n klein aar van kultuur waaruit 'n groot gebied natgelei is (2:19).

Van Wyk Louw se teikenpubliek is ook nog om hiérdie rede kleiner as Langenhoven s'n: hy rig hom byna uitsluitlik op *probleme*, probleme van die

geesteslewe, waarby dus ook die gewone mens belang het, al sou dit dikwels baie indirek wees.

In sy monografie oor Langenhoven oordeel J.A. Verhage enigsins ongunstig oor hierdie aspek van Van Wyk Louw se volksopvoederskap. Verwysende na sy wanhoopsvraag "Hoe kan jy met 'n hele volk praat?", sê hy:

> Dit waarvoor die moderne idealis (Van Wyk Louw, VR) nie kans sien nie, het die ouer idealis (Langenhoven, VR) reggekry en dit in 'n tyd toe dit seker nie minder onmoontlik gelyk het as vandag (1969, VR) nie. Hy het sy boodskap so aangebied dat niemand daaraan kon verbygaan nie (Verhage, 1969:70).

Verhage kyk egter die beperking (die basiese ingesteldheid op probleme) mis wat Van Wyk Louw aan homself opgelê het.

Die verskeidenheid onderwerpe wat Van Wyk Louw in die populêre pers en oor die radio aan die orde gestel het, hou met dié ingesteldheid verband. Oor die radio lewer hy byvoorbeeld 'n baie lang bespreking, wat oor heelwat weke gestrek het, oor die onderwerp van probleme van die (destydse) Afrikaanse prosa, meer in die besonder die probleem van prosastyl. Die rede waarom hy, soos hy dit stel, "hierdie skynbaar bloot literêre kwessie só tot nasionale saak verhef", motiveer hy soos volg: "Die algemene kultuurpeil van 'n moderne volk word grotendeels gemeet aan die *prosa* wat in hom geskryf, geniet, gewaardeer, geduld of selfs toegelaat word" (2:125). Ook omdat die prosa "groter vormende krag het (as die poësie, VR) om die algemene beskawingspeil te verhoog of af te druk" (2:126). So gesien, is 'n volk se hele geesteslewe met die saak van prosastyl gemoeid (2:126). 'n Ewe lang reeks in *Die Huisgenoot* oor T.S. Eliot se kritiek, met ander woorde oor iets wat aan 'n nog kleiner groep as sy poësie bekend is (1:303-325), gevolg deur 'n nog langer een oor literêre teorie (1:326-380), word gemotiveer deur die beklemtoning van die belangrikheid van die ontwikkeling van 'n eie Afrikaanse denktradisie in verband met literêre sake. Vanuit dieselfde ingesteldheid sien hy kans om ten behoewe van die gewone opgevoede, intelligente mens 'n kern van Kant se *Kritik der reinen Vernunft* op helder, eenvoudige wyse te verduidelik (in 'n stuk waarin hy "filosofeer" definieer as: "niks anders nie as: 'streng en omvattend dink'", 2:37-40) en wel omdat dié mens elke dag met die groot vraagstuk van die oënskynlike botsing van wetmatigheid en vryheid te doen het, sonder dat hy dit ten volle besef, en sonder dat hy die praktiese oplossing daarvan ("Jy behoort; dus kán jy") kan deursien (2:39).

6. Didaktiese verpligtings van die artistieke opvoeder

Die sukses van 'n skrywer met 'n volksopvoedende doel is sterk afhanklik van sy insig in en begrip van die didaktiese verpligtinge wat so 'n soort taak aan hom stel.

Hy moet byvoorbeeld bewus wees van die diversiteit van sy publiek, die "verskeidenheid van gawes in die gemeente" waarna reeds verwys is. Probleme van die skrywer en die literator (met ander woorde van 'n literêr-tegniese aard) vra 'n ander vlak van hantering as dié van die gewone leser, wie se probleme net maar, sê, verband hou met dinge soos duisterheid in die letterkunde of pornografie.

Afgesien daarvan dat hy bewus is van die probleem, maak hy ook *voorsiening* daarvoor. Probleme wat normaalweg alleen in vakblaaie ter sprake gebring word, stel hy gewoonlik by wyse van lang reekse aan die orde, sodat daar genoeg (op die minste méér) ruimte kan wees vir fynere nuansering as wat probleme op 'n meer basiese lewensvlak vereis. Sulke reekse is byvoorbeeld dié oor die gevare opgesluit in T.S. Eliot se knapgeskrewe kritiek waarop die Afrikaanse literator en student bedag gemaak moet word (1:303-325); die behoefte aan Afrikaanse besinning op literêre teorie en aansporing tot eie bydraes daartoe (1:326-380); en die wydvertakte aanwesigheid van die psigologisme in die geesteswetenskappe, meer in die besonder die skadelike invloed daarvan op literatuurstudie (1:253-300).

Dit beteken egter nie dat (lang) reekse net vir onderwerpe op "spesialisvlakke" gereserveer is nie; dus gesprekke met daardie lesers wat in staat is om 'n argumentsdraad oor 'n langer afstand enduit te volg en belangstelling daarvoor te behou ten spyte van byvoorbeeld weeklikse onderbrekings. Sulke reekse word ook aangelê vir lesers sonder spesialistoerusting. 'n Reeks soos "Argumente teen 'n hark" (1:476-491), 'n politiek-teoretiese verkenningstog met as doel om by die mees wesenlike aspek van die demokrasie uit te kom, lê op 'n vlak wat wel deeglik 'n goeie volgvermoë veronderstel, maar darem op 'n minder veeleisende niveau as byvoorbeeld dié oor literêre teorie, omdat eersgenoemde oor 'n aspek gaan waarby elke burger daagliks belang het, te wete hoe die politieke sisteem waarin hy hom bevind, funksioneer. Op 'n nog begrypliker vlak lê reekse soos "Rondom die begrip 'nasionaal'" (1:419-431) en "Lewe uit 'n tradisie" (1:432-441).

Wat vir Van Wyk Louw egter belangrik is, is dat al die probleemonderwerpe wat hy ter sprake bring, ook dus die spesialisonderwerpe, so toeganklik moontlik gemaak moet word vir énigeen, omdat elke volkslid belang het by 'n ryk nasionale lewe, dit wat die agterliggende doel van die groot meerderheid

van die diskussies is. Daar is nie stukke wat gereserveer is "net vir geleerdes" nie, altans nie dié wat in die populêre media ter sprake gebring word nie.

7. Didaktiese strategieë

Van watter didaktiese middele maak hy gebruik om sy omvattende doel te bereik?

In die eerste plek is hy nie belérend ingestel nie. Hy praat nie "af" na sy lesers nie. Hy poseer nie as alwetende nie. Waar hy oor insigte beskik wat hy meen vir die betrokke deskundige groep (en déur hulle: vir die breë gemeenskap) van belang is, dra hy dit liefs by wyse van *wenke* oor, nie van *raad* nie – wat hom egter nie verhinder om selfs van raad gebruik te maak as dit om 'n saak gaan wat hy as van besondere belang vir die gemeenskap beskou nie. *Vernuwing in die prosa*, sê hy byvoorbeeld, is nie "nóg 'n aanval op ons Afrikaanse prosa nie. Op die ergste is dit maar raad uit die mond van een van dié goeie stuurlui wat op hulle tradisionele plek bly staan; raad van 'n romanleser aan romanskrywers" (2:89).

Hy skroom nie om te erken dat hy self nie volle duidelikheid oor 'n bepaalde probleem het wat hy aan die orde stel maar wat vanweë die belangrikheid daarvan vir die gemeenskap aan die orde gestel móét word nie. Aan die hand van die gesprek hoop hy om self tot groter duidelikheid daaroor te kom. Dit is byvoorbeeld die geval met sy bespreking van die probleem van ekonomiese hulp aan onderontwikkelde lande (2:609-619). Die rede waarom hy as nie-ekonoom hom by die vraagstuk inlaat, motiveer hy soos volg:

> Hierdie probleem is nie 'n probleem wat ons bloot aan die vakmanne-ekonome kan oorlaat nie: die ernstige nadink daaroor deur die gewone man, deur die ontwikkelde leek, die politikus en staatsman, die skrywers en die kunstenaars van ons tyd ... dit is wat nodig is ... net so nodig vir vandag as wat dit vir die ontwikkelde leek in die neëntiende eeu noodsaaklik was om hom rekenskap van die implikasies van die natuurwetenskappe te gee (2:615).

Waarom hy dit aan die orde stel, sê hy, is omdat dit om 'n probleem gaan wat vir ons in Suid-Afrika "van lewensbelang is" (2:615). In sulke gevalle gebeur dit meermale dat hy aan die einde van die gesprek "die probleem in die midde laat", maar tog met die wete (altans met die hoop) dat daar in die loop van die diskussie 'n besef ingetree het dat daar 'n probleem bestáán, waar daar vroeër net probleemloosheid gesien is, of dat die betrokke aangeleentheid veel meer kante het as wat voorheen aanvaar of vermoed is.

Hoewel goeie didaktiek nie belerend is nie, het dit noodwendig 'n onderrigtende kant.

Een faset hiervan is inligtingverskaffing. Van Wyk Louw maak dikwels van die geleentheid gebruik om interessante inligting van een of ander aard aan sy lesers oor te dra, kennis in verband met sake waaroor proefondervindelik min kennis in breë lae bestaan, en wat hy meen van belang vir die ontwikkeling van sy lesers kan wees. Die inligting word dus nie verskaf ter wille van die inligting self, dit wil sê ter wille van die blote interessantheid daarvan nie (dit doen Langenhoven dikwels), maar met die oog op die aanvulling van 'n tekort van wesenlike aard in die lewe van die gemeenskap. Dit gebeur byvoorbeeld in 'n hele aantal beskouings oor Afrikaners se onkunde oor 'n groot deel van hul kulturele tradisie. Die ter sprake bring daarvan is 'n poging om die Afrikaner se perspektief oor hierdie vir hom (Van Wyk Louw) baie belangrike saak te verwyd. Dit geld veral Afrikaners se onkunde of gebrek aan besef van hul Nederlandse en Vlaamse kulturele verlede en van die rykdomme waarvan hulle hulleself as gevolg daarvan afsny. Dit geskied byvoorbeeld in die drieluik "Almal se fees", "Die vensters oop!" en "Ons tradisie" (2:61-72), maar ook in kleiner, "toevalliger" stukke, soos dié oor oud-Nederlandse Kersliedere (2:28-32), Vondel (1:200-203), *Gijsbrecht van Aemstel* (2:317-319) en Bilderdijk (2:311-313).

Die doel van die inligtingverskaffing is, soos gesê, om die volk geestelik ryker te maak. Die verskafte inligting wil tot eie verdere denke, leeswerk en navorsing aanspoor (2:614/5). Veral taalwetenskaplikes word dikwels op dié manier met nuwe navorsingsmoontlikhede gekonfronteer en by implikasie tot reaksie uitgedaag. Net een voorbeeld: in "Los gedagtes oor ons taal" (1:240-252) vra hy homself af of taalkundige navorsing oor die taalgebruik van opeenvolgende skrywersgeslagte nie dalk aan literatuurstudie 'n nuwe en interessante(r) basis as vantevore vir die belangrike probleem van literêrhistoriese periodisering kan verskaf nie (1:251/2).

Hierdie ontwikkelingsdoel word egter in baie beskouings op 'n nog meer spesifieke wyse nagestreef en didakties gedemonstreer. Die bespreking van 'n probleem word gehanteer as 'n leer*proses*. Dit behels onder meer die volgende vier stappe: eers die wek van belangstelling vir die probleem; daarna die opbreek daarvan in sy vernaamste komponente; gevolg deur 'n toespitsing op een of meerderes daarvan; en uiteindelik die laat van die leser met die uitdaging om die res van die fasette self te identifiseer, en so tot 'n visie van die probleem in sy totaliteit te kom. Die hele gebeure is een waarin 'n ent of 'n entjie met die opvoedeling saamgeloop word, waarna hy aan homself oorgelaat word.

Deurgaans gaan dit daarom "om die denk wakker te maak (eerder) as om sekerhede te verkondig" (1:438).

Sy mees besondere didaktiese strategie is egter dié wat 'n mens die Sokratiese maieutiek of idee-verloskunde kan noem. Hier word 'n gespreksgenoot op so 'n manier begeleidend vergesel dat hy die ervaring beleef asof hy die waarheid op eie stoom ontdek het.

Hiervoor is 'n dialoogsituasie van een of ander aard 'n noodsaaklikheid. 'n Nogal aansienlike deel van Van Wyk Louw se prosa het 'n dialoog-karakter, al lyk dit op die oog af nie so nie. Sommige situasies het 'n duidelike dialoog-struktuur, waar die twee deelnemers deurentyd in wisselwerking met mekaar verkeer tot op 'n punt waar ooreenstemming of redelike ooreenstemming oor die kern van die gestelde probleem bereik is. 'n Voorbeeld van dié aard is "Eindelose bespreking" (1:208-215), al sou die ooreenstemming waartoe aan die einde gekom is, 'n voorlopige karakter hê, gesien die feit dat die gesprek oor dié probleem later hervat is (in "Altyd moeiliker poësie?", 1:222-239), maar, interessant genoeg, met 'n enigsins ander uitkoms, wat toon dat Van Wyk Louw vatbaar vir verandering van sy eie standpunte is. Sommige situasies is formeel *monoloog*-situasies, maar in werklikheid is 'n gespreksgenoot tog wel deeglik daarby betrokke, byvoorbeeld by wyse van 'n vroeëre mededeling of brief aan hom deur die betrokkene. Dit is die geval in "Argumente teen 'n hark" (1:476-491), 'n lang reeks oor die demokrasie. 'n Ander voorbeeld is sy antwoord op 'n (gefingeerde?) brief aan hom van 'n jong digter wat raad gevra het oor sy vrees dat baie lees sy oorspronklikheid sal ondermyn (2:541-547). Die dinamiek waarmee daar geantwoord word, is so dwingend, met soveel klaarblyklike beswerings van die vrese van die jong digter, dat die slotsom waartoe geraak word, die indruk laat van 'n insig wat die vraer oorspronklik in hom omgedra het maar wat as 't ware net gewag het om verlos te word.

Baie van hierdie "Sokratiese" en verwante situasies dateer uit latere fases van Van Wyk Louw se oeuvre. Dit verraai 'n verandering wat daar in sy didaktiek ingetree het sedert sy vroegste beskouings. Die opstelle in *Berigte te velde* en *Lojale verset* waardeur hy met sy volk gepraat het (die "ons"-aanslag is die duidelike aanduiding daarvan), het 'n direktiewe en daardeur monologiese geaardheid gehad. Hulle het uitdagings gerig. "Ons letterkunde moet gaan, en gaan vandag terug na die diep bronne van die volk toe" (1:5); "Ons eis dat (die digter) hom *onmiddellik* teenoor die dinge stel waarvan hy skrywe" (1:47); "Die groot kuns moet iets van die verskrikking van die wêreld toon: die demonie van die vreugde en die noodsaaklikheid van die smart" (1:161).

Die latere stukke daarenteen het by voorkeur 'n gesprekskarakter, 'n oorredende inslag. Hulle het humaner geword, en het daarmee (potensieel) 'n groter toeganklikheid vir sy teikenpubliek verkry.

8. Die doel bereik?

Dié feit laat die vraag ontstaan in watter mate Van Wyk Louw in sy opvoedingsdoel geslaag het.

In die omvattendheid daarvan is dit 'n vraag waarop daar nie 'n antwoord gegee kan word sonder empiriese ondersoeke op die belangrikste probleemgebiede wat hy aan die orde gestel het nie. Totdat dit gebeur het, moet die antwoord noodwendig algemeen en globaal wees.

Dat daar egter wel invloed was, en inderdaad diepgaande invloed, word verraai deur die feit dat 'n kwarteeu na sy dood daar nog steeds, op 'n gereelde basis, in die hoofstroommedia na hom en na sy konsepte verwys word. Dit is iets unieks vir 'n Afrikaanse skrywer, moontlik selfs vir 'n Suid-Afrikaanse.

Kyk 'n mens na die twee groot tematiese velde wat sy besondere aandag gehad het, te wete die letterkunde en die nasionalisme, staan daar op elkeen op die minste een duidelike monument uit wat van invloed in die langer termyn getuig.

Op letterkundige terrein geld dit die bydrae wat hy tot die deurbraak van die Afrikaanse prosa in die sestigerjare gelewer het. Dit was 'n bydrae wat verskillende vorme aangeneem het. In die eerste plek by wyse van *Vernuwing in die prosa* (1961). Hierin het hy hom op 'n baie konkrete, selfs werk-tegniese wyse besig gehou met die probleme waarvoor die Afrikaanse prosa teen die laat-vyftigerjare te staan gekom het. In jare toe daar 'n taamlik algemene pessimisme oor die toekoms van die Afrikaanse prosa geheers het en breë beskuldigings en maklike oplossings goedkoop was, het hy, 'n digter, hom op vakmanswyse met die prosaverskynsel ingelaat en konkrete weë aangedui waarlangs daar uit die impasse beweeg sou kon word. Dit was vir hom 'n taak van nasionale belang, gesien die waarde wat hy aan die prosa in die lewe van 'n volk toegeskryf het. Hy het sy geloof in die Afrikaanse prosa behou toe haas almal aan die toekoms daarvan getwyfel het.

Daartoe het sy historiese sin hom in staat gestel. In die afdeling "Stilstand in ons prosa?" het hy gesê:

> Ek glo (nie) dat ons prosa dood is of ten dode gedoem (is) nie; dis vir my eerder asof hy êrens opgedam geraak het, bly vashaak het aan verouderde

> opvattings van 'styl' en 'kuns' en asof 'n mens alleen hoef te probeer lós-maak, dam-breek ... dan sal die skrywers self hulle pad vind (2:125).

Dit was 'n geloof wat op 'n helder historiese perspektief berus het. Hy herinner twyfelaars naamlik daaraan dat daar vyf-en-twintig of dertig jaar vantevore 'n soortgelyke situasie in die Afrikaanse letterkunde bestaan het: toe dit gelyk het asof die Afrikaanse poësie ook vasgeloop het, "ook finaal veroordeel was tot die flou navolg van Leipoldt en Celliers en Visser" (2:125). Hy het dit eerstehands meegemaak hoe die jong Dertigers die impasse deurbreek en 'n poëtiese renaissance ingelui het.

Sy bydrae tot die deurbraak van die prosa was ook geleë in die aanmoediging en die ondersteuning wat hy as "doyen van die Afrikaanse letterkunde" aan die jong Sestigers gegee het. Dit het hy op persoonlike vlak, byvoorbeeld in brief-wisseling, gedoen, maar ook in die openbaar, veral by wyse van die artikel onder die opskrif "Sestig, Sestiger, Sestigste" in die Sestigers se lyfblad *Sestiger* (Mei 1963), wat later in ietwat verwerkte vorm as voorwoord in hul "manifes"-bundel, *Windroos* (1964), opgeneem is. Dié ondersteuning was te meer waardevol omdat hy openhartig en op die man af gepraat het: nie alleen oor positiewe aspekte van hul werk nie, maar ook oor gevaartekens daarin. Dit was vertrouewekkend, omdat hy nie patroniserend was nie. Dit was 'n skrywer wat met medeskrywers gepraat het, nie 'n Olimpiër wat vanaf hoë hoogtes orakel of gepontifiseer het nie.

Ook in hierdie opsig het sy Dertiger-ervaring hom gelei, soos blyk uit sy roerende radio-hulde vanuit Nederland aan prof. Gerrit Dekker by geleentheid van sy sestigste verjaarsdag:

> Dekker se rustige waarderende uitlatings af en toe was vir my, en vir ander, meer as een dag 'n troos: en gedurig 'n steun. Ek is bly dat ek hom uit die diepste van my hart kan bedank vir wat hy indertyd vir ons ... altans vir my ... beteken het (2:552).

Wat Dekker vir die Dertigers was, was Van Wyk Louw vir die Sestigers, maar dan in 'n veel sterker mate.

Op die gebied van die nasionalisme, meer in die besonder op die politieke sektor daarvan, is sy uitwerking ewe duidelik merkbaar. Deur hom het die begrippe *die oop gesprek, lojale verset, voortbestaan in geregtigheid* en *liberale nasionalisme* gemeengoed van die Suid-Afrikaanse politieke woorde-skat en lewe geword, ook in die vorm van bevraagtekening deur sommiges van hulle. Dit het hy reggekry danksy die feit dat hy nie net met sy eie volk nie, maar ook met die breë Suid-Afrikaanse gemeenskap gepraat het (soos in "Die

ontwikkeling van 'n Suid-Afrikaanse nasionale karakter", 2:393-399), en wel met die helder, eenvoudige stem van integere redelikheid. Daarin is hy sonder twyfel gesteun deur die feit dat hy die gesprek nie net in die vakblaaie gevoer het nie, maar ook, en veral, deur middel van die kommunikasiemedia wat die teikengemeenskap elke dag gelees of na geluister het.

Bibliografie

Kannemeyer, J.C. 1995. *Langenhoven – 'n lewe*. Kaapstad : Tafelberg.

Louw, N.P. van Wyk. 1961. *Vernuwing in die prosa*. Kaapstad : Human en Rousseau.

Louw, N.P. van Wyk. 1963. Sestig, Sestiger, Sestigste. *Sestiger*, 1(3), Mei.

Louw, N.P. van Wyk. 1981. *Versamelde gedigte*. Kaapstad : Tafelberg/ Human en Rousseau.

Louw, N.P. van Wyk, 1986a. *Versamelde prosa 1*. Kaapstad : Tafelberg.

Louw, N.P. van Wyk, 1986b. *Versamelde prosa 2*. Kaapstad : Human en Rousseau.

Marsman, H. 1947. *Verzameld werk I*. Amsterdam : Querido.

Olivier, G. 1992. *N.P. van Wyk Louw: Literatuur, filosofie, politiek*. Kaapstad : Human en Rousseau.

Verhage, J.A. 1969. *C.J. Langenhoven, die volkskunstenaar*. Kaapstad : Nasou.

Windroos. Verhale deur 10 Sestigers. 1964. Johannesburg : APB.